

IV DVORANA

Prije nego prijedemo na razgledanje salblji koje dominiraju ovom prostorijom zadržaćemo se kod dva *paloša*. Paloš (51, 2843) je prijelazni tip između mača i sablje. Sječivo mu je ravno kao kod mača, ali je balčak potpuno srodan sablji. Kod paloša iz 18. stoljeća (2843) znamo i vlasnika. Bio je to prema zapisu na koriciama Martin Knežević godine 1740. Iako je *sablja* već od 14. stoljeća počela potiskivati mač iz uporabe, naše najstarije sablje pripadaju tek 17. stoljeću. Među njima susrećemo tip poljske karabele (2803), tip hrvatske sablje s ravnom krsnicom (2802) te jednu sablju orijentalnog tipa (108) s balčakom koji je lijevan u jednom komadu. Ova sablja je pripadala kotarskom serdaru Stojanu Jankoviću. Među sabljama 18. stoljeća posebno je istaknuti osim sablje s natpisom »Fringia« i ugraviranim magičnim znakovima (2851), sablju (373) koja je navodno pripadala Eugenu Savojskom (1663—1736). Narodnom muzeju darovao ju je Rudolf markiz d'Otthon kojemu su Turci 1876. na srpskom frontu presjekli sječivo. Ruska sablja (2801) sa srebrnim balčakom i koriciama, nosi na usima korica zapis »Gen. Kutuzov, 1812.« Jedna od konjaničkih sabalja (125) ima na sječivu ujetkan prigodni zapis iz 1848. godine. Paradne sablje (2800, 2198, 2849) i magnetska (2850) s odovarajućim pojaskom (2867) su primjer ukrasnih sabalja 19. stoljeća. Od *bodeža* izloženi su jedan njemački (184), dva mletačka (83, 455), zatim francuski (2847) i španjolski bodeži (2811). Njima se pridružio ukrasni bodež (2848) s valovitim sječivom, nepoznatog porijekla.

V DVORANA

Najdragocijeniji izložak ove dvorane je miniaturni *oklopnik* (2868) majstorski rad 16. stoljeća. Tip oklopa odgovara vremenu između 1500—1530. godine. Cjelokupna visina figure iznosi 64 cm. Iz istog vremena su i *oklopne rukavice* (2819) na kojima su prsti rađeni od pločica poput »račjeg rena«. *Štit* (2822) u obliku velikog stiliziranog cvijeta vjerojatno je više služio za ukras nego u borbama. Sličan ovom čuva se u Vojnom muzeju u Beogradu. *Luk* (2864) s prijelaza 15. u 16. stoljeće primjerak je oružja koje je u bitkama 15. stoljeća često odigralo odlučujuću ulogu. Prema tradiciji, vlasnik ovog luka poginuo je u bitci na Mohačkom polju 1526. godine. Među izloženim *kacigama* najljepši i najvredniji primjerak je šiljata kaciga (12) 16. stoljeća nađena u Kupi kod Siska. *Pancir košulja* teška 8 kg pripadala je kninskom serdaru Jovanu

Sinobadu koji je u njoj poginuo pogoden tanetom 1715. godine. Na kacigi istog vlasnika vidi se probni znak, udubina od pušcanog zrna, koji susrećemo također i na izloženim *prsnim oklopima* (3095, 1798, 1795). U narodnoj nošnji nekih naših krajeva još uvijek nailazimo na *toke*, (2865) vrstu prsnog oklopa. Načinjene su od uskih ornamentiranih pločica s pucetima u kojima su usadena koraljna zrna.

VI DVORANA

Tursko oružje ima samo po sebi dekorativne posebne oblike. Na balčaku i sječivu prevladava ornament. Na sječivu su to obično zlatom tauširani zapisi, zazivanja Alaha ili citati iz Kurana. Na balčaku se ističe držak od kosti ili metala ukrašen raznobojnim kamenjem ili koraljima. Ukrašen se pogotovo kod *jatagana* obično spušta u obliku lista na dio sječiva. Veliku poteškoću predstavlja datiranje toga oružja. Ako godina nastanka nije ugravirana, teško je smjestiti predmet u odgovarajuće vrijeme jer tipovi oružja nisu mijenjali oblike niti nestajali iz upotrebe. Najvredniji predmeti izloženi su u vitrini. Među ostalima tu se nalazi *pala* (2834), vrsta jednobridnog noža, koju je Vuk Mrnjavčević zadobio na megdanu. O tome je bosanski kroničar fra Nikola Lašvanin zabilježio slijedeće: »Uz god. 1627. blizu Sredičkoga kod Kupe vode, Vuk Mrnjavić viteškom Turčinu Badainkoviću i njegovu konju jednim mahom odsiče glave.« (Praunspenger, n. d, str. 94). Balčak i korice pale ukrašene su tirkizima, a na vršku korica u zmajevu glavu usadena su umjesto očiju dva zrna rubina.

Izložba je popraćena ilustracijama bitaka na kojima se može pratiti primjena izloženog oružja. Među tim ilustracijama nalazi se izvjestan broj crteža tušem koje je prema uputama Milana Praunspengera izradio akademski slikar Mladen Veža.

Marija Šercer

Model oklopnika, 16. st., (2868)

069

ŠERCE

hla

HLADNO ORUŽJE OD 13. DO 19. STOLJEĆA

IZLOŽBA

25. V — 30. IX 1968.

4381
Povijesni muzej Hrvatske
KOLEKCIJA
069

POVIJESNI MUZEJ HRVATSKE
ZAGREB, MATOŠEVA 9

Na ovoj izložbi prikazuju se pojedine vrste hladnog oružja koje su se upotrebljavale od 13—19. stoljeća. Ovaj vremenski raspon određen je prema materijalu zbirke oružja Povijesnog muzeja Hrvatske koji nije stariji od 13. stoljeća. Gornja granica se nametnula sama po sebi zbog toga što u 19. stoljeću hladno oružje postepeno gubi svoju prvobitnu namjenu i zadržava se kao oznaka čina ili službe.

Zbirka oružja Povijesnog muzeja Hrvatske popunjavala se od druge polovine 19. stoljeća do danas darovima ili kupovinom. Kupovale su se čitave zbirke sakupljača oružja kao na pr. ranije zbirka Fon, a u novije vrijeme zbirka Praunsperger i Desnica. Na taj način obogatila se ova zbirka veoma vrijednim predmetima koje su, kako možemo zaključiti po žigovima i natpisima, kovali znameniti oružari u Italiji, Španjolskoj ili Njemačkoj. Ipak, veći dio oružja koji se čuva u muzeju spada u onu vrstu, koja se upotrebljavala u svakodnevnim borbama u kojima su se kroz stoljeća pored naših ljudi sukobljavale vojske raznih narodnosti: njemački najamnici, mletački, turski vojnici i mađarski husari.

Oružje je izloženo u šest dvorana i grupirano prema pojedinim vrstama. Izložci su raspoređeni u kronološkom redosljedu unutar svake vrste. Želja nam je bila da prikažemo vrste i tipove oružja koji su se upotrebljavali u spomenutom razdoblju te razvoj i transformaciju oružja iz upotrebnog u paradno.

Na legendama koje prate izložke kao i uz oružje spomenuto u ovom vodiču nalaze se u zgradama odgovarajući inventarni brojevi.

I DVORANA

Mačevi već od 13. stoljeća pokazuju veliku raznolikost u oblicima jabuke drška i krsnice. Najljepši i najznačajniji među ovim ranim mačevima pripadao je banu Nikoli Baniću (Bánffy) de Lindva, ban hrvatsko-slavonsko-dalmatinski od 1345—1346. i od 1353—1356, inv. br. 2840). Sječivo mača rađeno je od damasciranog čelika, a balčak se sastoji od bjelokosnog drška na kojem su ugravirani lik anđela i križ. Na jabuci drška je glava tura, motiv s grba obitelji Banić. Krakovi krsnice su povijeni prema dolje, a ukrašeni su spiralnom biljnom viticom. Na jeziku u sredini je motiv stiliziranog ljljana. Među mačevima 15. stoljeća izloženi su i dva *krvnička mača* (3094, 2809). Obično je sječivo takvog mača široko 5 cm, a dugo oko 95 cm. »Ovi su mačevi vrlo rijetki, a poglavito oni iz 15. stoljeća, jer su s njima bila skopčana razna praznovjerja.

Tako se držalo, da se krvnički mač, kojim je odrubljeno preko stotinu glava, promene u zvijer, koja sama smiče ljude. Ovakav mač bi zazidali ili zakopali, da mu se zametne trag.« (Praunsperger, Oružje starih Hrvata, Zagreb, 1943, str. 41). Tip tzv. *bosanskog mača* (327) s glavicom drška u obliku »mačje glave« i duboko povijenom krsnicom, nosi na sječivu znak vuka što dokazuje njegovo njemačko porijeklo. Nekadašnji sjaj toga mača ilustriraju korice koje su bile ukrašene raznobojnim poludragim kamenjem. *Schiavone* su mačevi s rukobranom u obliku košarice i »mačjim glavama« na dršku. Nosili su ih Slaveni (Schiavoni), pripadnici tjelesne straže mletačkog dužda. Svi izloženi primjerci (52, 58, 53) su signirani. »*Volovski jezik*« (427) je vrsta kratkog, širokog mača talijanskog porijekla. Nosili su ga stalno o pasu i služio je više kon ličnih obračuna nego u ratu. *Mač dvoručnjak* (2831) služio je za udaranje, a kod opsade gradova za zaustavljanje uspinjućih se helebardista i kopljanika. Prosječna duljina mača dvoručnjaka iznosi 175 cm. Nešto je kraći *mač s drškom na jednu i pol ruke* (2806). Po tradiciji pripadao je obitelji Zrinjskih. *Kratki mač* (2839) za lijevu ruku s nazupčanim prečkama i branikom na ljestve služio je za lomljenje mačeva pri mačevanju. Zanimljiv primjer kombiniranog oružja je *mač s pištoljem na kolo* (2841). Primjeri izuzetne kovačke vještine jesu: *mač plameni* (2808) s drškom koji je lijevan od željeza u obliku probijene pletenice, *mač s rukobranom u obliku zdjelice s perforacijama i sječivom* koje djeluje poput čipke (2805). *Mač za mačevanje* (2807) za desnu ruku ima na sječivu grb sachsonskog kneza izbornika. Iz obitelji Héderváry dospio je u zbirku Praunsperger, a potom u Povijesni muzej Hrvatske. *Mač za probijanje pancira* (342) ima dugo, tanko, jednobridno sječivo sa znakom vuka. *Rapiri* su mačevi s više bridova koji se nisu upotrebljavali u ratne svrhe. Njima su se služili plemići, hidalzi, studenti i pustolovi. Površinu male tavnice na rapiru (2844), djelu Tomasa de Alle, prekrivaju prizori iz lova. Da se na oružju reflektiraju odgovarajući stilovi, pokazuje još i *mač konjičkih oficira* (2842) s rokokoo školjkom na rukobranu. Dimenzije mačeva s kraja 18. i početka 19. stoljeća govori o tome da mač ima još samo simboličnu i dekorativnu svrhu.

II DVORANA

Topuz su donijeli s istoka krajem 13. stoljeća Kumani a kasnije Turci. Naša zbirka posjeduje veliki broj topuza iz najranijeg vremena. Mnoštvo i raznolikost topuza i buzdovana zagrebačkog Narodnog muzeja zapazio je početkom 20. stoljeća sakupljač oružja O. v. Hortstein (Zeitschrift für historische Waffenkunde, VI, 8,

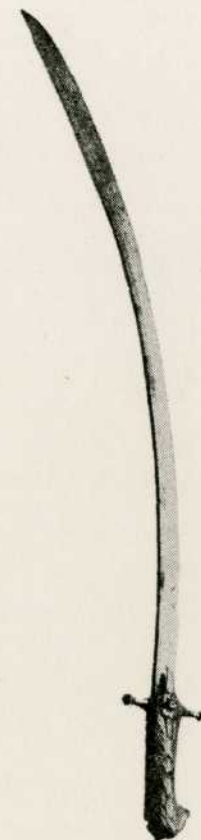
str. 245, 1906—1908). U vitrini su izložene glavice topuza raznih oblika: s piramidalnim šiljcima bez vrata i s vratom, s rombom izbočinama te glavice na kojima se izbočine stanuju na trnje. Najzanimljivija je glavica izduljena oblika s vertikalnim poljima i uskim oblim perima (1693) koja predstavlja prijelazni tip topuza k *buzdovanu*. Lijep primjerak oficirskog buzdovana od pozlaćene bronce potječe iz senjske obitelji Hreljanović. Topuzi i buzdovani na zidnim panoima prate označeni razvoj. Među njima se ističu *gotički buzdovani* koji podsjećaju na fiale gotičkih katedrala. *Ukrasno žezlo* (2866) i dva banska (619, 620) pripadaju najdragocjenijim predmetima Povijesnog muzeja Hrvatske.

III DVORANA

Kod nijedne vrste oružja ljudska mašta nije stvorila takvo bogatstvo čudnovatih oblika kao kod oružja na motki. Iako pojedini tipovi ovoga oružja služe za sječju, ubod i udaranje, čini se kao da su kovači zaboravili na njihovu pravu namjenu. Izvijeni uglovi izloženih *sjekira* (189, 190) razbijaju ukočenost uobičajenih oblika. Na *helebardama* (1863, 2825, 2826, 2824) se može pratiti razvoj prema sve većoj dekorativnosti. *Sječka* (2823) i *glefe* (1176, 2830) služile su za sječju, ali izloženi primjerci pripadaju već paradnom oružju. Znak škorpiona na jednoj od glefa (2830) stavlja je u 17. stoljeće u radionicu majstora Furmigiana u Padovi. *Korzeke* (2828, 191) su služile za ubod i zapanjuju svojim neobičnim oblicima. Vrsta korzeke je i *partizana* (2827) samo s kraćim postranim šiljcima. Pripada paradnom oružju. *Koplja* (488, 1758, 492, 2829) su većim dijelom sačuvana bez motke, iako motka kod rukovanja kopljem igra odlučujuću ulogu. Poznato je, da je koplje njemačkih najamnika u 15. stoljeću bilo dugačko 5 m. U 17. stoljeću duljina koplja se smanjuje, a u kasnijim stoljećima koplje prelazi u naoružanje konjanika. *Mlat* (2860, 1744, 2859) je vrsta oružja na lancu kojim se vitlalo slično kao i mačevima dvoručnjacima. *Nadžaci* (549, 3064, 3054) su imali dvostruku namjenu. Kljun je služio za nanošenje rane u procjepu oklopa ili pancir košulje ili za zbacivanje protivnika s konja. Pojačanim hrptom nadžaka mogao se nanijeti silovit udarac ili zdrobiti kaciga. Jedan od izloženih nadžaka je ukrasni, rađen u cjelosti od čelika s ujetkanim ukrasima. *Ratne sjekire* (2861, 557, 3053) na kratkom dršku spadaju u konjaničko naoružanje, a služe za sječju i udaranje. Jedna od njih po tipu i ornamentici pripada ukrasnim sjekirama.

Buzdovan perni, 16. st., (2817)

Sablja hrvatska, 17. st., (2802)